

³¹ Гражданская война на Украине 1918 – 1920: Сборник документов и материалов / Отв. ред. С.М. Короливский. – в 3 т., 4 кн. – т. 2: Борьба против деникинщины и петлюровщины на Украине (май 1919 – февраль 1920 г.). – К.: Наук. думка, 1967. – 918 с. – С. 471.

УДК: [061.2:338.48 – 6:908](477.83/.86)“1924/1939”

© Борис Білецький, Роман Гишук (Чернівці)

ТОВАРИСТВО “ПЛАЙ” ЯК КООРДИНУЮЧИЙ ОРГАН ТУРИСТИЧНО-КРАЄЗНАВЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ГАЛИЧИНІ (ДО 90-РІЧЧЯ ВІД ДНЯ УТВОРЕННЯ)

У статті зроблена спроба дослідити історію зародження і розвиток товариства «Плай» та перетворення його в координуючий орган туристично-краєзнавчої діяльності в Галичині в контексті вітчизняної історії ХХ – початку ХХІ ст.

Ключові слова: краєзнавча туристика, рідний край, екскурсії краєзнавців, молодіжні товариства, публікації в пресі, музеї.

Б. Білецький, Р. Гишук

Общество “Плай” как координирующий орган туристическо-краеведческой деятельности в Галичине (К 90-летию со дня образования)

В статье сделана попытка исследовать историю зарождения и развитие общества “Плай” и превращение его в координирующий орган туристическо-краеведческой деятельности в Галичине в контексте отечественной истории ХХ – начала ХХІ в.

Ключевые слова: краеведческая туристика, родной край, экскурсии краеведов, молодежные общества, публикации в прессе, музеи.

B. Biletsky R. Hushchuk

“Ply” Corporation as Coordinative Organ of Tourism and Local History Activity in Galicia (Devoted to the 90th Anniversary of Foundation)

An effort to explore the history of the origin and development of “Ply” corporation and turn it into a coordinating body of tourism activity and local history in Galicia under the frames of national history of XX-XXI century has been made in the article.

Key words: regional tourism, homeland, ethnographers, tours, youth organization, publications in the press, museums.

В сучасних умовах, коли гостро стоїть питання національного та культурного відродження, дальшого розвитку і зміцнення Української держави, виховання національно свідомих і високоінтелектуальних громадян, виключна роль у цих процесах належить громадським організаціям загалом і молодіжним зокрема, покликаним виховувати активних, соціально компетентних, орієнтованих на здоровий спосіб життя і самовдосконалення її будівничих. Цими проблемами стурбована українська громадськість, ними зайнята значна частина українських вчених. Серед них можна, насамперед, назвати таких, як А.Блажкевич, О.Вацеба, М.Гуйванюк, Ю.Жданович, І.Крип’якевич, Ю.Луцький, І.Піддубний, Б.Савчук, І.Шумський¹ та ін.

В цьому контексті заслуговує на увагу досвід діяльності, набутий українськими молодіжними організаціями в галузі туристично-краєзнавчої роботи, координуючу роль серед яких відіграло товариство “Плай”. Такий досвід вимагає вивчення, узагальнення і застосування у практиці виховання підростаючого покоління.

Важливою передумовою виникнення товариства “Плай” стала давня і багата традиціями діяльність місцевих товариств і аматорів пізнавального мандрівництва та краєзнавчої туристики. Вже у першій половині ХІХ ст. завдяки діяльності таких активних і дійових прихильників туризму, як Я.Головацький, І.Франко, Б.Барвінський, І.Свенціцький, І.Крип’якевич, відбувалися організовані туристичні походи й екскурсії². Проте діяли ці осередки розрізнено, без належної координації, а екскурсії та мандрівки часто проводилися без відповідної попередньої наукової підготовки тощо. Це негативно позначалося на їх якості, через що туризм здебільшого мав розважальний і спортивний, аніж краєзнавчо-пізнавальний характер. У газеті “Діло” про причини таких явищ зазначалося, що “туристичний рух має в нас багато прихильників, але відчутним є брак організації”³.

Вирішити названу проблему можна було лише спільними зусиллями аматорів туристично-краєзнавчої практики та громадськості, завдяки котрим у жовтні 1924 р. було засновано туристично-краєзнавче товариство “Плай” як центральний координуючий орган у справі організації крайового туризму в Галичині. Проте до реалій була ще довга і складна дорога, пов’язана з об’єктивними і суб’єктивними обставинами. Його фундаторами стали відомі краєзнавці й історики І.Крип’якевич³, Б.Януш, Є.Пеленський та Ю.Полянський⁴, які втілювали в життя ідеї “класиків” галицького краєзнавства – І.Франка, М.Грушевського, С.Рудницького, В.Кубійовича, І.Крип’якевича, О.Степанів, І.Теслі, Ю.Целевича, Б.Заклинського та інших відомих постатей краю ХVІІІ-ХХ ст.⁵

Першим головою товариства “Плаї” обрали авторитетного адвоката і громадського діяча В.Старосольського⁶. Діяльність засновників товариства суттєво полегшувалася тим, що всі вони мали значний досвід спільної роботи в даній галузі. У 1921-1923 рр. вони як спів організатори “Плаю” співпрацювали у рамках “Кружка любителів Львова”. Разом із тим вони були давніми та добрими знайомими ще зі студентських часів⁷.

“Кружок любителів Львова”, головою якого був І. Крип’якевич, виник восени 1921 р. Його члени ставили за мету плекати любов до рідного краю через поширення знання його історії, старовини й культури живим словом, письмом у пресі й окремими виданнями. Гурток організував екскурсії містом та його околицями до 1923 р., коли був розігнаний польською поліцією. Але напрацьовані методи роботи, форми збирання і популяризації краєзнавчого матеріалу стали фундаментом гуртка, на якому його члени у 1924 р. і створили першу значну організацію – краєзнавчо-туристичне товариство “Плаї”. Останнє, за даними А.Л. Блажкевича, мало п’ять філій у містах Стрий, Самбір, Перемишль, Тернопіль і Коломия⁸ та дві спортивні секції⁹. Це була одна із спроб галицьких краєзнавців виробити комплексний підхід до організації краєзнавства та туризму.

Метою діяльності “Плаю” було “дослідження рідного краю та інших земель, розповсюдження зібраних про них відомостей, накопичення й опрацювання наукових та туристичних матеріалів”⁸. Зокрема, вже в першому номері часопису “Туристика і краєзнавство” І.Крип’якевич зазначив, що основним завданням товариства “Плаї” є обґрунтування в туристичній справі місця наукового краєзнавства. Останнє дасть змогу більше популяризувати тури чи прогулянки по всій Галичині. Актуальність цього завдання була обґрунтована І.Крип’якевичем тим, що посиляться зацікавлення охочих до мандрівок долиною Пруту у Чорногорах, зросте кількість відвідувачів у Горганах, Бескидах, Поділлі й Розточчі, більш інтенсивно буде використовуватися історична спадщина Волині та Підляшшя, в містах Звенигород, Зборів, княжий Галич у с.Крилос¹⁰.

У середині листопада статут “Плаю” затвердили воєводські власті, що дозволяло розпочати організаційну роботу товариства. Насамперед головний відділ товариства сформував лекційну комісію (викладову), а також комісію для підготовки екскурсій. А вже 23 листопада 1924 р. відбулося перше засідання екскурсійної комісії, на якому були розглянуті плани організації прогулянок Львовом та його околицями.

У попередні роки ареал проведення прогулянкового мандрівництва був обмежений – природничі мандрівки скеровувалися майже завжди у гори. Поза увагою залишалися такі цікаві, з точки зору історичного погляду, місцевості, як Звенигород, Теревовля, Жовква, Олесько, давні замки та монастирі, Бескид та Горгани, майже не практикувалися локальні прогулянки до найближчих околиць сіл і містечок. Натомість, статут “Плаю” передбачав поширення діяльності товариства на всю територію Львівського, Тернопільського, Станіславського і Краківського воєводств. Він декларував не тільки дослідження рідного краю та інших земель, а й повідомляв про наміри вивчати й охороняти пам’ятки історії, культури та природних форм, збирати й зберігати різноманітні предмети старовини, зразки народного мистецтва та народних промислів¹¹, а також видавати часописи та утримувати бібліотеки з царини краєзнавства і туризму¹².

Насамперед товариство активно зайнялося розробкою планів туристсько-екскурсійної діяльності, вбачаючи головним своїм завданням ініціювання та ведення прогулянок і пропаганду туристики, спрямування прогулянок у цікаві під краєзнавчим оглядом околиці та місцевості, ведення курсів з обсягу мандрівництва, які для членів товариства ставали періодичними. Так, уже в другому номері часопису “Туристика й краєзнавство” був розміщений цікавий матеріал про спелеологічні ресурси Галичини в селах Ісаків, Чортовець (повіт Городенка), Слобода, Рунгури (повіт Коломия)¹³, а в третьому – про історію створення в Галичині національних парків та резерватів. Зокрема, необхідність створення тут останніх як нових природоохоронних об’єктів відображена в задумі малого резервату Данцижка, що в Чорногорі. На думку авторів, це дозволило б уникнути зменшення в Українських Карпатах площ жерепу – гірської сосни, яка поширена на висоті 1300-1800 м н.р.м.¹⁴. Також про серйозність намірів товариства засвідчує той факт, що воно відразу ж приступило до збору фізіографічних, антропо- і етнографічних матеріалів, необхідних для впровадження екскурсійних маршрутів. Їхні розробки накопичувалися в окремому відділі бібліотеки, заснованій товариством. Планувалося збирати матеріали і під час мандрівок рідним краєм. У зимовий період, коли туристичне життя було менш активним, “Плаї” мав намір проводити лекції з теорії мандрівництва, історії Львова та Галичини, організувати екскурсії музеями міста¹⁵.

Засновники товариства проводили доволі активну організаційну роботу. Протягом двох неповних місяців від часу заснування “Плаю” в 1924 р. головний відділ краєзнавчої організації провів шість

засідань, на яких було детально обговорено плани на туристський сезон 1925 р., а також інші поточні справи. Їм передувала 24 жовтня 1924 р. (напередодні офіційного заснування товариства) перша екскурсія краєзнавців Львова з метою уточнення маршруту, що пролягав околицями міста від гори князя Лева через Кайзервальд і Янчаків на Прогулянку¹⁶. 2 листопада цими місцями відбулася велика прогулянка для всіх бажаючих. Надалі, протягом жовтня 1924 р. – квітня 1925 р., “Плай” організував 14 екскурсій.

Після підготовки повного циклу тематично взаємопов’язаних екскурсій, які охоплювали основний простір Львова, проводилися систематичні щонедільні екскурсії. Об’єктами огляду, серед іншого, були руїни княжого Львова, Медова Печера, Кайзервальд, Личаків, Чортівська Скеля, Кривчичі та ін. Найчастіше обов’язки гіда-провідника виконував один із фундаторів “Плаю”, активний член товариства, який був розробником цих маршрутів і знав їх до найменших деталей, Іван Крип’якевич.

Як і планувалось при розробці маршрутів екскурсій, мандрівки стали важливим джерелом збирання цінних краєзнавчих матеріалів. Вони засвідчили, що у одному з найстаріших сіл Кривчичах (неподалік Львова) проходив Глинянський шлях, яким ішли до Львова не тільки торговельні каравани, а й різні військові походи. За їхніми даними, в 1648 р. личаківські узгір’я осадили козацькі війська. Гетьман Богдан Хмельницький мав свою квартиру при Личаківській (глинянській) вулиці, по правій стороні, ідучи з міста, за церквою св. Петра і Павла. Тут також мешкав татарський ватажок Тугай-бей. Навпроти, десь в околиці теперішньої Круп’янської вулиці, стояв великий відділ татар. Головний козацький табір був під Кривчичами. І під час другої облоги Львова 1655 р. частина українського війська появилася збоку Глинянського шляху¹⁷.

На інших околицях Львова велися пошуки давніх городищ. Фотографії, зроблені під час екскурсій, члени “Плаю” збирали до спеціального альбому. Деякі мандрівки їх учасники описували у письмових звітах, здавали їх на зберігання до архіву товариства та використовували з науковою метою чи з метою популяризації серед населення.

Виходячи з того, що “Плай” проводив мандрівки майже виключно околицями Львова, намагаючись уникнути переслідування з боку поліцейних агентів і чиновників, краєзнавці за 1924-1925 рр. здійснили лише три прогулянки містом – дві на Високий Замок¹⁸ і одну Губернаторськими Валами¹⁹.

Розширюючи сферу своєї діяльності, “Плай” на літо 1925 р. запланував проведення екскурсії у Карпати та Галицьким Поділлям. Проте, оскільки ця мандрівка була довготривалою, за відсутності провідників її реалізувати не вдалося. Тоді прогулянки здійснювалися ближніми маршрутами – до Жидачева, Роздола, Жовкви, Крехівського монастиря і на поле Зборівської битви. У багатьох місцевостях “Плай” був представлений повноважними представниками (відпоручниками) товариства. Львівські краєзнавці встановили контакти з туристичним гуртком “Чорногора” із Станіслава, організаторами карпатської туристики Р.Щипайлом з Коломиї та М.Горбовим з Косова.

Уже в цей час, оцінюючи значення туристично-краєзнавчої діяльності в житті українства, в середовищі лідерів “Плаю” зароджується ідея об’єднання розпорошених гуртків з метою координації їх дій в одну організацію, об’єднавчим ядром якої став би “Плай”. Виходячи з цих обставин, І.Крип’якевич зазначив: “Як довідуємося, в інших місцевостях творяться гуртки, починаються прогулянки. Бажано було б, щоб ці гуртки увійшли в члени товариства “Плай”, так щоб всі західні землі можна було обняти одноцільною туристичною організацією”²⁰.

Важливим засобом реалізації цієї комунікації та обміну інформацією між краєзнавцями мало стати спеціальне краєзнавче видання. Сам же “Плай” не міг заснувати окремого власного часопису за браком коштів, тому вирішили скористатися послугами газети “Новий час”. У лютому 1925 р. появилася перше число друкованого видання “Плаю” як двотижневий додаток до цієї газети, з назвою “Туристика і краєзнавство”. Редактором видання став І.Крип’якевич²¹.

“Туристика і краєзнавство” публікувало матеріали, присвячені окремим місцевостям Галичини, нариси з історії туристики та краєзнавства, матеріали археологічного й етнографічного характеру, звіти про діяльність “Плаю”, хроніку краєзнавчого життя тощо. Проте в світ вийшло лише три числа часопису. З фінансових причин “Туристика і краєзнавство” припинило свій вихід і було відновлено лише 1931 р.²² З припиненням виходу видання “Туристика і краєзнавство» краєзнавчі матеріали публікувалися у газетах “Діло” і “Новий час”. У кінці 20-х рр. ХХ ст. стає популярною публікація у пресі опису звітів про здійснену туристичну мандрівку чи екскурсію. У липні 1931 р. у «Новому часі» появилася рубрика «3 мандрівок по рідному краю». У цей же час туристично-краєзнавчі мандрівки організовує вже не тільки «Плай», а й інші культурно-освітні та спортивні товариства. Протягом 1928-1930 рр. низку мандрівок Гуцульщиною та Бойківщиною організовує львівське товариство “Луг”, у мандрівках якого іноді брали участь до 60 осіб. З часом “Плай” поширив свою діяльність на всі голо-

вні міста Галичини. Засновано відділи товариства у Перемишлі та Стрию. При Перемишльській секції створено курси мандрівництва, де здійснювалася підготовка екскурсіводів.

Світова економічна криза кінця 20-х рр. ХХ ст. на деякий час пригальмувала діяльність товариства “Плаї”, яке навесні 1931 р. відновило її. Товариство почало розвиватися під проводом нової ради, яку очолював тоді директор торгової школи “Просвіти” Д.Коренець, а його заступником став відомий організатор туристики проф. Т.Білостоцький²³. Головою ради у Львові було обрано доктора К.Паньківського²⁴.

Важливу роль у відродженні товариства відіграла спільна нарада представників “Плаю”, «Українського студентського спортивного союзу», “Українського лещетарського клубу”, спортивного клубу “Стріла”, станіславського туристичного гуртка “Чорногора”. У підсумку цієї наради краєзнавче товариство “Плаї” було визнане центральним координуючим органом у справах організації крайового туризму в Галичині.

Відроджена організація заявила про діяльність у трьох головних напрямках, а саме: організація популярних лекцій, пресова пропаганда та проведення екскурсій, поширивши їх на закордонні землі, населені українцями, – Буковину, Закарпаття, Лемківщину, Підляшшя²⁵. З метою вивчення можливостей таких мандрівок К.Паньківський їздив на Буковину і Закарпаття.

У перший рік роботи відновленого “Плаю” результатами його роботи були досить скромними. Потрібно було докласти багато зусиль, щоби пробудити до нього цікавість серед громадянства.

Протягом 1931 р. товариство влаштувало цикл лекцій з історії, географії, геології та статистики західноукраїнських земель. З лекціями виступали такі відомі вчені та громадські діячі, як М.Галушинський, Р.Зубик, І.Федів, брати Я. і С.Пастернаки, Д.Паліїв. Спортивна секція товариства організувала вишкільно-туристичний табір у Підбужжі, кілька мандрівок у Горгани. У кінці 1931 р. зареєстровано філію “Плаю” в Тернополі, до складу якої ввійшло 30 чоловік на чолі з Т.Водяним²⁶.

Дещо активніше розвивалася діяльність “Плаю” у 1932 р. Зусиллями членів цього товариства було організовано сім екскурсійних мандрівок, два курси лекцій, а також популярні читання. Проведенню екскурсій передували реферативні читання про історію та пам’ятки тієї місцевості, до якої передбачалося здійснення мандрівок.

Досить багато зусиль і коштів “Плаї” витратив на спорудження першої української туристичної бази. У лютому 1934 р. табір урочисто був відкритий у селі Славське. У березні цього ж року з ініціативи і за участі Ярослава Падохи при філії туристично-краєзнавчого товариства “Плаї” у Стрию було відкрито спортивні секції, що проводили лижні зимові тижневі збори в Славську²⁷. У грудні товариством “Плаї” було закінчено будівництво високогірного прихистку для туристів “Плісце”, який розташовувався між г.Грофа і хребтом Паренки на висоті 1500 м н.р.м. в Станіславському повіті. Вартість прихистку сягнула 1000 злотих²⁸.

У вихідні і святкові дні члени туристично-краєзнавчого товариства проводили дво- або триденні мандрівки в Скільські гори. Їх маршрути пролягали через Синевидське Нижнє до скель у Бубниці або через Синевидське Верхнє на гору Парашку та на гору Ключ. Засновником лижного спорту на Стрийщині був учитель фізичного виховання української гімназії, який організував курси та лижні прогулянки навколишніми місцевостями.

До Тернопільської, Перемишльської, Стрийської, Львівської філій “Плаю” у 1932 р. приєдналася новостворена організація у Самборі, яка була заснована на загальних зборах ініціативного гуртка 26 червня. Головою цієї організації став адвокат В.Гуркевич. Її ряди швидко зростали. Якщо у червні 1932 р. у її складі було 12 чоловік, то через рік її ряди зросли до 45 осіб. Вона тісно співпрацювала з музейним товариством “Бойківщина”.

У товаристві було сформовано 3 секції: спортивну, туристичну і лекційну. На першому етапі діяльності товариства найактивніше працювала лекційна секція. З лекціями з геології та географії Бойківщини, туристики, з питань надання першої медичної допомоги та збору лікарських рослин, а також з історичними лекціями виступали громадські діячі та вчені – місцевий дослідник старовини А.Княжанський, професори Лімницький і Орловський, а також В.Гуркевич, І.Філіпчак та інші. На лекції збиралося в середньому до 50 чоловік²⁹. Але з часом, коли лекції уже відіграли свою роль як організуючого і мобілізуючого елементу, зацікавлення до них знизилося.

Більш актуальним стає організація і проведення мандрівок та екскурсій. Тому, починаючи з 1934 р., товариство спочатку організує прогулянки найближчими околицями Самбора, які з часом поширює на віддалені місцевості Бойківщини. Внаслідок цього упродовж поточного року було організовано 7 екскурсій, у кожній з яких брало участь від 10 до 20 осіб. Тут варто додати, що в липні цього

ж року Ігорем Чайковським було видано новий “Провідник по Гуцульщині” для польськомовних мандрівників³⁰.

Однією з форм популяризації туристики в самбірському “Плаю” були табори-зустрічі, до яких запрошувалися жителі довколишніх сіл та містечок, зацікавлені у створенні власних туристично-краєзнавчих осередків. Водночас туди вирушала екскурсія членів “Плаю” із Самбора. Як свідчать документи, такий нетрадиційний засіб пропаганди туристики давав позитивні результати. Так, Самбірська філія “Плаю” влаштувала зустрічі у Хирові – з мандрівкою з Перемишля, у селі Спасі з ініціативною групою краєзнавців із Старого Самбора тощо³¹.

У другій половині 30-х рр. ХХ ст. Самбірське товариство “Плаї” все більше еволюціонувало в бік туристсько-спортивної діяльності, а товариство “Бойківщина” взяло на себе функції регіонального краєзнавчого центру.

Розвитку туризму в Галичині сприяла значна видавнича діяльність з проблем краєзнавства й туризму, яку розгорнули громадські та культурні діячі. Як відомо, ще 1925 р. за редакцією І.Крип’якевича почав виходити часопис “Туристика і краєзнавство” як додаток до щоденної газети “Діло”, де вчений опублікував такі праці, як “Богданівська каплиця біля Підлісць Кременецького повіту”, “Легенди про печери в Страдчі”, “Мандрівки Якова Головацького в 1832-1840 роках”³².

У 1931 р. учений-іхтіолог і автор численних природничих праць Е.Жарський очолив редакцію відновленої “Туристики і краєзнавства”, яка, як і в 1925р., виходила у формі неперіодичного додатка до газети “Новий час”. Протягом року в ній поряд із хронікою “Плаю” та повідомленнями головного відділу публікувалися краєзнавчі нариси, а також цікаві розвідки І.Крип’якевича з історії галицької туристики. Серед них – “Студентські мандрівки 1880 року” і “І.Франко як турист”. Після того, як видання “Туристики і краєзнавства” знову припинилося, матеріали, присвячені місцевій старовині, продовжували публікуватися в газетах “Новий час” і “Діло”³³.

З 1937 р. друкованим органом “Плаю” став щомісячний журнал “Наша Батьківщина”, головним редактором якого був В.Щурат, в якому друкувалися статті, схеми туристичних маршрутів та описи мандрівок. Цей часопис друкував методичні поради та програмні статті з питань теоретичної підготовки та організації туристично-краєзнавчого руху. На сторінках цього видання публікували свої роботи М.Андрусак, С.Гайдучок, М.Гавдяк, В.Дорошенко, Ф.Косовський, М.Кордуба, В.Кубійович, Л.Маслов, Я. і С.Пастернаки, І.Свенціцький, М.Смішко, В.Щурат та ін.³⁴. Того ж року І.Крип’якевич тут опублікував статті “Печери в Галичині”, “З історії Галицького краєзнавства”, в яких зробив першу спробу узагальнення мандрівок студентської молоді у 1883-1888 рр.³⁵.

Товариство видало історико-краєзнавчу бібліотеку «Наш рідний край» у п’яти випусках, з’явилися перші путівники краєм, бібліографічні покажчики краєзнавчої літератури, методичні розробки з організації краєзнавства і музеєзнавства³⁶.

Серед найбільш відомих були такі путівники, як “Історичні проходи по Львові” І.Крип’якевича, “Долиною Опору і Стрия” Є.Пеленського, “Пізнай свій край. Опис мандрівки по Карпатах” М.Заклинського. У першому розповідається про багатий історичний матеріал міста Львова, в другому подається детальний опис багатьох маршрутів, міститься цінний картографічний матеріал, що допомагав мандрівникам при проведенні подорожей. У останньому відображений зразок опису мандрівки, записи своїх спостережень.

Низка інших публікацій торкалася питань спортивного туризму. До таких належать книга І.Мрица “Наука їзди по лещатах”, статті С.Гайдучка “Лещетарям у мандрівку”, Е.Жарського “Альпейство”, О.Киселівської “Враження з дороги”, яка друкувала свої матеріали у постійній рубриці “З моїх мандрівок” у журналі “Жіноча доля протягом 1926-1939 рр.”³⁷.

Для любителів мандрівок почали виходити не тільки статті і нариси, а й монографії з туристично-краєзнавчої проблематики, а саме: “Туристика” А.Будзиковського, “Лещетарські шляхи коло Львова” П.Франка, “Прогулянки в наші гори”, Т.Франка, “Галицьке краєзнавство”, Ю.Целевича “Опис рідного краю” та “Мала географія України” Р.Заклинського, “Провідник по Галичині” М.Орловича³⁸ та ін.

Велику увагу товариство “Плаї”, разом з іншими туристично-краєзнавчими організаціями, приділяло збиранню краєзнавчих матеріалів, які потім передавалися до Львівського музею, а також Коломийського музею “Гуцульщина”, Станіславського, Самбірського та інших музеїв³⁹. На 1937 р. їх зусиллями у Галичині було створено 12 українських музеїв. Загалом, станом на 1939 р., у Галичині діяло 47 публічних музеїв. Цьому передувало заснування в 1935 р. музеєзнавцями краю “Комітету українських обласних музеїв”, який об’єднав регіональні музейні товариства Галичини⁴⁰.

Ставлення польських, а потім радянських властей до діяльності товариства “Плаї” було недоброзичливим, і врешті 1939 р. останній голова “Плаї” К.Паньківський змушений був оголосити про розпуск організації.

Отже, долаючи фінансово-матеріальні та політичні труднощі, товариство “Плаї” за час свого існування відпрацювало численні форми й методи популяризації й пропаганди української історії, природи й культури засобами туристично-краєзнавчої діяльності. Досвід його роботи переконливо засвідчує необхідність координації діяльності окремих любителів туризму та мандрівництва, зосередження зусиль, скерованих на вивчення рекреаційного та пізнавального потенціалу рідного краю. Діяльність туристично-краєзнавчого товариства “Плаї” практично довела, що одним з головних чинників освіти молоді є пізнання та збереження природи рідного краю, поєднання фізичного розвитку з патріотичним і екологічним вихованням.

¹ Блажкевич А.Л. Краєзнавча бібліографія Галичини: становлення та розвиток (XIX ст. – 30-і рр. XX ст.): Автореф. дис. ... канд. іст. наук.: 07.00.01 (Київський національний ун-т культури і мистецтв. – К., 2003; Вацеба О.М. Нариси з історії спортивного руху в Західній Україні. – Івано-Франківськ: Лілея – НВ, 1997; Гуйванюк М.Р. Січковий рух Галичини й Буковини (1900-1914 рр.). – Чернівці: Зелена Буковина, 2009; Жданович Ю.М. Організаційно-педагогічні засади виховного процесу у скаутській організації Пласт: Автореф. дис. ... канд. іст. наук.: 13.00.01 (Інститут проблем виховання АПН України). – К., 2004; Крип'якевич І. Історичні проходи по Львові. – Львів: Каменяр, 1991; Луцький Я. Національне виховання української молоді Галичини в 20-30-х рр. XX ст. у “Пласті” // Людина і політика. – 2002. – № 2; Піддубний І.З історії студентського руху на Буковині у міжвоєнний період // Буковинське віче. – 1998. – № 1; Савчук Б. Український Пласт. 1911-1939. – Івано-Франківськ: Лілея – НВ, 1996; Трохим'як Б. Гімнастично-спортивні організації в національно-визвольному русі Галичини (II пол. XIX – I пол. XX ст.). – Тернопіль: Економічна думка, 2001; Шумський І.І. Молодіжний рух у Західній Україні (1920-1939): Автореф. дис. ... канд. іст. наук.: 07.00.01 Чернівецький національний ун-т ім. Ю.Федьковича). – Чернівці, 2001.

² Козицький А. Краєзнавчо-туристичне товариство “Плаї” (1924-1939) // З історії вітчизняного туризму: Збірник наук.статей. – К., 1997. – С.58.

³ Ісаєвич Я. Видатний історик Львова І.Крип'якевич. Історичні проходи по Львові. – Львів: Каменяр, 1991. – С.7.

⁴ Козицький А. Вказана праця. – С.58.

⁵ Блажкевич А.Л. Краєзнавча бібліографія Галичини: становлення та розвиток (XIX ст. – 30-і рр. XX ст.): Автореф. дис. ... канд. іст. наук.: 07.00.01 / Київський національний ун-т культури і мистецтва. – К., 2003.

⁶ Андрусак Т. Старосольський Юрій / Довідник з історії України. – К.: Генеза, 2001. – С.823.

⁷ Шах С. Львів – місто моєї молодості. – Мюнхен, 1955. – С.40-47.

⁸ Блажкевич А.Л. Вказана праця.

⁹ Паньківський К. З діяльності “Плаї” у Львові в десятиліття свого існування / К. Паньківський // “Плаї” туристично-краєзнавче товариство: [Подорожі і діяльність товариства]. – Львів, 1934. – С.7.

¹⁰ Крип'якевич І. Наші завдання [І. Крип'якевич. Наші завдання / І.Крип'якевич // Туристика і краєзнавство: Орган Українського туристично-краєзнавчого товариства “Плаї” у Львові. – Львів. – Ч 1. – 1925. – С.1.

¹¹ Козицький А. Вказана праця. – С.59.

¹² Паньківський К. З товариства “Плаї” / К. Паньківський // Туристика і краєзнавство – С.4.

¹³ Національні парки та резервати: про історію створення / Упор. І. Крип'якевич // Туристика і краєзнавство. – Ч. 2. – С.2.

¹⁴ . Національні парки та резервати... Ч.3. – С.4.

¹⁵ Там само.

¹⁶ Крип'якевич І. Історичні проходи по Львові. – Львів: Каменяр, 1991. – С.88.

¹⁷ Там само. – С.94,102.

¹⁸ Там само. – С.21

¹⁹ Там само. – С.77.

²⁰ Козицький А. Вказана праця. – С.60.

²¹ Блажкевич А.Л. Вказана праця.

²² Козицький А. Вказана праця. – С.60.

²³ Козицький А. Там само.

²⁴ Паньківський К. Вказана праця. – С.7.

²⁵ Блажкевич А.Л. Вказана праця.

²⁶ Козицький А. Вказана праця. – С.61.

²⁷ Луцький Я.В. Історія туризму в Галичині до 1939 року // З історії вітчизняного туризму: Збірник наук. статей. – К., 1997. – С.74

²⁸ Паньківський К. Вказана праця. – С.7.

²⁹ Козицький А. Вказана праця. – С.61.

³⁰ Паньківський К. Вказана праця. – С.7.

³¹ Там само. – С.62.

³² Крип'якевич І. Мандрівки Якова Головацького в 1832-1840 роках: з історії української туристики / І.Крип'якевич // Туристика і краєзнавство. – Ч. 2. – 1925. – С.3.

³³ Козицький А. Вказана праця. – С.62.

³⁴ Луцький Я.В. Вказана праця. – С.72

³⁵ Козицький А. Вказана праця. – С.63.

³⁶ Блажкевич А.Л. Вказана праця.

³⁷ Луцький Я.В. Вказана праця. – С.72

³⁸ Там само. – С.71.

³⁹ Луцький Я.В. Вказана праця. – С.74⁴⁰ Блажкевич А.П. Вказана праця.

УДК: 94(477):502.8

© Олена Гайдукевич (Івано-Франківськ)

УГКЦ ТА ЕКОЛОГІЧНА СВІДОМІСТЬ ГАЛИЧАН

У статті досліджується природоохоронна діяльність УГКЦ, спрямована на розвиток екологічної свідомості галичан. Автор доводить, що питання охорони довкілля, природних ресурсів, їх раціональне використання займали важливе місце в діяльності Церкви і були націлені на посилення процесів національного відродження в краї, на екологічне виховання народу. УГКЦ поширювала в Галичині екологічні ідеї, підтримувала українських фахівців-природоохоронців, сприяла поглибленню їх наукових знань та практичних навичок, що в результаті наближало галичан до природи, сіяло зерна природоохоронних ідей та любові до рідної землі, формувало духовну та екологічну культуру нації.

Ключові слова: УГКЦ, охорона природи, екологічна свідомість, християнська філософія, світогляд народу.

Е.Гайдукевич

УГКЦ и экологическое сознание галичан

В статье исследуется природоохранная деятельность УГКЦ, направленная на развитие экологического сознания галичан. Автор доказывает, что вопросы охраны окружающей среды, природных ресурсов, их рациональное использование занимали важное место в деятельности Церкви и были нацелены на усиление процессов национального возрождения, на экологическое воспитание народа. УГКЦ распространяла в Галичине экологические идеи, поддерживала украинских природоохранников, содействовала углублению их научных знаний, что в итоге сеяло зерна природоохранных идей и любви к родной земле, формировало духовную и экологическую культуру нации.

Ключевые слова: УГКЦ, охрана природы, экологическое сознание, христианская философия, мировоззрение народа.

О.Гайдукевич

Ukrainian Greek-Catholic Church and Environmental Awareness

The article studies environmental activity of Ukrainian Greek-Catholic Church that was aimed at the development of Halychians' environmental awareness. The author proves that problems of environmental protection and nature resource management were urgently important for Church and were aimed to strengthen national revival and environmental education of the nation. Ukrainian Greek-Catholic Church popularized environmental ideas in Halychyna and supported Ukrainian environmental specialists and encouraged enrichment of their knowledge and practical skills. Such activity made Halychians more nature-friendly, spread environmental ideas and love to native land, formed spiritual and ecological culture of the nation.

Key words: Ukrainian Greek-Catholic Church, environmental protection, environmental awareness, Christian philosophy, world outlook of the nation.

Споконвіків світогляд українців формувався в тісному єднанні людини й природи. Народним уявленням притаманні вірування про залежність людини від навколишнього світу, вплив на неї різних природних явищ. Світогляд українського народу завжди мав яскраво виражене релігійне спрямування. Як глибоко релігійний народ, українці, які жили серед густих пралісів, духовно поєднували себе з природою. Наші предки вірили, що природа, довколишній світ, Сонце, Велика Матір-Земля, Вода, Вогонь і т.д. – це вищі, священні сутності, які існують поряд з людиною і допомагають, чи карають її. Спілкування з Богом – це було спілкування з природою, яку вони обожнювали, як і її явища.

Традиції святості у спілкуванні з природою збереглися у свідомості українців і з прийняттям християнства. Храми та монастирі будувалися на пагорбах, у місцях розкішної природи, яка посилювала духовні почуття людини і мовби єдналася з нею. Християнські свята часто збігалися в часі з дохристиянськими і наповнювалися новим змістом¹. І до сьогодні в українців збереглися давні традиції пошани природи. Це – кутя на столі і “дідух” у кутку оселі на Святвечір, освячені на Вербну неділю галузки верби, барвінок у великодніх кошиках, “квітка” на причілку новозбудованої хати, калина на весільному короваї і т.п. На християнське свято Пресвятої Трійці, яке в народі називають Зеленими святами, ще сьогодні люди квітчають свої оселі зеленим гіллям липи, клену чи ясеня, щоб уберегти їх від нечистої сили; а на свято Івана Хрестителя (Івана Купала) плетуть вінки, спускають їх на воду, шукають цвіт папороті і т.п.²

Отже, українська християнська філософія – це любов до людини і до природи, бо природа, як моральна, духовна сутність на Землі, стала сьогодні “...предметом науки богослов'я та екології і таким чином, охорона природи – це священна справа людства”³. Слова ці, сказані отцем Іваном Музичкою вже в наші дні, слугують підтвердженням величності особи митрополита Андрея Шептицького, який у своїй діяльності завжди керувався саме такою філософією буття. Питання охорони природи, довкілля, природних земельних, лісових та водних ресурсів, раціональне їх використання займали важливе місце в діяльності Української греко-католицької церкви (УГКЦ) і були спрямовані як на посилення процесів національного відродження в краї, так і на екологічне виховання галичан.